

Pål Ketil Botvar, Ida Marie Høeg, Ulla Schmidt

Evaluering av nominasjons- prosessen ved utnevning av ny biskop i Borg 2005

På oppdrag fra
Kirkerådets styringsgruppe for kirkelige reformer

STIFTELSEN KIRKEFORSKNING
2005

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 Evaluering av bispenominasjon i Borg	3
1.1 Bakgrunn for evaluering.....	3
1.2 Målsetning og problemstilling	3
1.3 Metode og data.....	6
1.4 Forskningsetikk og anonymitet.....	11
1.5 Forskergruppen.....	11
Kapittel 2 Nominasjonsprosessen	13
2.1 Prøveordning for nominasjon m.v. ved utnevning av biskop	13
2.2 Evaluering av nominasjons- og utnevningsprosessen til Oslo bispesete 2004–05	14
2.3 Presisering av Prøveordning for nominasjon m.v. ved utnevning av biskop.....	16
2.4 Nominasjons- og utnevningsprosessen til Borg bispesete 2005	16
Kapittel 3 Forslagsfasen.....	25
3.1 Menighetsmøtedeltakelsen.....	25
3.2 Menighetenes forslag	26
3.3 Bispedømmerådsmedlemmenes erfaringer med planlegging av prosessen	29
3.4 Menighetsrådsmedlemmenes erfaringer med menighetsmøtet.....	30
3.5 Møtedeltakernes erfaringer med menighetsmøtet.....	33
3.6 Behandling av forslagene i menighetsrådene.....	40
3.7 Bispedømmerådsmedlemmenes vurdering av forslagene	45
3.8 Konklusjon	45
Kapittel 4 Fra forslag til uttalelse.....	47
4.1 Nominasjonsfasen	47
4.2 Avstemningsprosessen – med vekt på menighetsrådene.....	53
4.3 Uttalelsesfasen.....	57
4.4 Fra forslag til uttalelse: konklusjon.....	59
Kapittel 5 Medias rolle i forslags-, nominasjons- og avstemningsprosessen.....	61
Kapittel 6 Personvern.....	67
6.1 Personvern i forhold til bispenominasjon.....	67
6.2 Bispedømmerådets medlemmer om personvern	68
6.3 Involverte kandidater om personvern.....	68
6.4 Oppsummering	70

Kapittel 7 Oppsummering	73
7.1 Planlegging og tilrettelegging	73
7.2 Gjennomføring	74
7.3 Samlet vurdering	76
Vedlegg 1 Intervjuguide bispedømmerådsmedlemmer.....	79
Vedlegg 2 Intervjuer med kandidater som sa seg villige til nominasjon	81
Vedlegg 3 Intervjuguide til deltakere på menighetsmøtene i Borg bispedømme	82
Vedlegg 4 Følg brev menighetsrådsmedlemmene	85
Vedlegg 5 Spørreskjema menighetsrådsmedlemmer	87

Kapittel 7

Oppsummering

Målsetningen for denne evalueringen var å vurdere gjennomføringen av prøveordningen, sett i forhold til ordningens formål og hensyn. Viktige mål for innføringen av prøveordningen var å få til en bred og åpen prosess, med engasjement og involvering i prosessen, som samtidig også var tydelig og ryddig, og tilfredsstilte krav til personvern hensyn. I hvilken grad har gjennomføringen av prøveordningen i Borg bispedømme fungert i forhold til disse overordnede målene?

7.1 Planlegging og tilrettelegging

I beskrivelsen av planleggingen og tilretteleggingen av nominasjonsprosessen legger bispedømmerådet stor vekt på ett hensyn: En ville ha en rask prosess der det ikke tok for lang tid før et resultat var klart. Dette var også et klart ønske fra KKD. Flere av bispedømmerådsmedlemmene nevner prosessen i Oslo eksplisitt som et «negativt forbilde». En ville unngå at en fikk en tilsvarende prosess som denne i Borg. Dette ble begrunnet med at kandidatene skulle få slippe en langtrukken prosess med stor oppmerksomhet, og at det var uheldig for kirken og bispedømmet med en langvarig overgangsperiode før ny biskop var på plass. To tiltak ble iverksatt for å oppnå dette overordnede målet: For det første en stram tidsplan med klare frister for ulike ledd i nominasjonsprosessen, og for det andre en «føre-var-strategi» der en forsøkte å se for seg og imøtegå potensielle problemer som kunne oppstå underveis.

Det er rimelig å si at denne målsetningen har lyktes for bispedømmerådet. Selv om utnevnelsen i skrivende stund ikke er kommet, er alle andre foreskrevne ledd i prosessen avsluttet, ca. seks måneder etter at daværende biskop i Borg Ole Christian M. Kvarme ble utnevnt til ny biskop i Oslo. Prosessen har forløpt forskriftsmessig, i den forstand at det ikke har oppstått uventede problemer eller uforutsette uklarheter omkring prosedyrer og ordninger.

Det er likevel verdt å merke seg at bispedømmerådet ikke eksplisitt nevner de opprinnelige overordnede hensyn: bredde, åpenhet, engasjement osv. Det kommer heller ikke fram at en har iverksatt *spesielle* tiltak for å oppfylle disse målene, slik en har brukt spesielle tiltak for å få en rask prosess. Det er mulig at en har tenkt seg at ordningen i seg selv var nok til å sikre bredde og åpenhet osv., og at dette derfor ikke krevde særlige tiltak. Da er det nødvendig å spørre om ordningen virkelig er tilstrekkelig til å sikre disse målene. Det er også nødvendig å spørre om den sterke betoningen av å få en rask prosess eventuelt gikk ut over muligheten til å få en bred og åpen prosess, med engasjement og involvering.

7.2 Gjennomføring

Hvis «bredde» betegner bred deltakelse ut over de som allerede er sterkt engasjert i menighetens aktiviteter kan en ikke si at det er skapt en «bred prosess». Den er riktignok *åpen* i den forstand at menighetene på menighetsrådsnivå med prøveordningen har anledning til å *foreslå* navn, og ikke bare stemme på navn som nomineres sentralt i bispedømmet. Men hovedinntrykket er at den ikke er bred i den forstand at en har fått involvert «det brede lag» av menighet og kirkegjengere. Gjennomsnittsdeltakelsen på menighetsmøtene er relativt lav, og det er først og fremst de mest kirkeaktive som er med. Dette ser særlig ut til å henge sammen med i hvilken grad en har klart å spre informasjon om nominasjonsprosessen generelt, og menighetsmøtet som en anledning til å komme med forslag spesielt. Mange av menighetene har anvendt tradisjonelle informasjonskanaler: kunngjøringer i gudstjenester, menighetsblad, menighetens oppslagstavler, annonser i lokalpresse. De menigheter som også har anvendt andre kanaler, for eksempel reportasjer i lokalpresse, ser også ut til å ha fått noe bedre oppslutning om møtene. Valg av effektiv informasjonsstrategi har vært viktig for å få til en bred prosess med engasjement.

Ikke bare informasjon i forkant av møtet, men også informasjon *på* selve møtet er viktig for å få en bred prosess, med involvering og engasjement. Prøveordningen for nominasjon er komplisert med tanke på at en ønsker å involvere «grasrota». Den stiller store krav til tydelig og oversiktlig informasjon om prosessens ulike ledd. Undersøkelsen blant deltakere ved menighetsmøter, men også blant menighetsrådenes egne medlemmer, tyder på at en ikke har lyktes godt nok med denne oppgaven. Det kan blant annet skyldes at en opererte under en stram tidsplan. Menighetsrådene er riktignok generelt fornøyd med den informasjonen de selv fikk fra bispedømmerrådet. Men de har ikke hatt mye tid på seg til å tenke gjennom og planlegge hvordan denne informasjonen kunne tilrettelegges på en effektiv og pedagogisk måte for deltakerne på menighetsmøtene.

I prosessen i etterkant av menighetsmøtene har det vært lite engasjement og involvering blant vanlige menighetsmedlemmer. Få vet hvem menighetsrådet foreslo for bispedømmerrådet, og svært få har fulgt med i prosessen rundt nominasjon og avstemning. En kan ikke si at det er skapt involvering og engasjement i prosessen som sådan, ut over selve menighetsmøtet og eventuelt menighetsrådet. Dermed er det også vanskelig å si noe om hvilken oppfatning menighetsmøtedeltakerne har av hvorvidt de mener deres forslag er blitt hørt og tatt med videre i prosessen. De har i liten grad fulgt med på dette, kanskje fordi de ikke har hatt tilstrekkelig oversikt over en komplisert prosess.

En kan konkludere med at ordningen i seg selv ikke er tilstrekkelig til å sikre bredde og engasjement på grunnplanet i menigheten. Det krever tilrettelegging og planlegging, ikke minst i form av god informasjon, både når det gjelder rekkevidde og innhold. En kan spørre om den stramme tidsplanen har gitt nok tid til å overveie og planlegge dette, eller om bispedømmerrådet har vært oppmerksomme nok på å gi råd og vink til menighetsrådene om denne siden ved prosessen.

Menighetsmøtenes og -rådenes forslag nevner i liten grad navn som ikke allerede var lansert eller kjent gjennom media, ev. kjent lokalt. Dette bør ses i sammenheng med at en rekke ytre føringer sannsynligvis er med og preger denne fasen: Hvilke navn som generelt har vært eksponert i media, hvilke navn som særlig har vært lansert som aktuelle kandidater, hvilke navn

som er kjent i lokalmiljøet og har «et godt rykte», og hvilke navn menighetsrådet eventuelt legger fram for menighetsmøtet og hva slags informasjon de legger ved.

Forslagene fra menighetene har hatt betydning i bispedømmerrådets forberedelse av nominasjonen på den måten at de aller fleste som på ett eller annet tidspunkt ble forspurt om de var villige til å la seg nominere, sto på listen. Bare et lite fåtall (to av i overkant av tjue) var hentet utenfor listen. Det kan enten bety at bispedømmerrådet har følt lojalitet overfor denne forslagslisten, eller det kan bety at det var sammenfall mellom de navn bispedømmerrådet synes var aktuelle kandidater, og dem menighetsrådene og -møtene hadde kommet fram til. Det mest sannsynlige er at det er en kombinasjon av begge tolkninger. Når bispedømmerrådet rett etter at listen forelå avklarte villigheten hos samtlige av de 13 øverste kandidatene, tyder det på at de ville ta menighetenes forslag på alvor. Men etter hvert som flere sa nei og bispedømmerrådet henvendte seg til andre navn mer uavhengig av plassering på listen, tyder det på en mer selvstendig vurdering av hvem som ville være skikkede kandidater. I den endelige beslutning om hvem som skulle nomineres ser bispedømmerrådet ut til å ha lagt vekt på en selvstendig vurdering av kandidatenes kvalifikasjoner. Sett under ett har bispedømmerrådet gjort en avveining der en har balansert mellom på den ene siden hensynet til forslagene fra menighetene, og på den andre siden en selvstendig vurdering av aktuelle kandidaters kvalifikasjoner. Derimot har begrunnelsene som menighetsrådene ble bedt om å legge ved sine forslag tilsynelatende ikke spilt noen rolle. Bispedømmerrådet har utviklet sine egne begrunnelser på selvstendig grunnlag.

Ser vi bispedømmerrådets arbeid med nominasjonen og vurderingen av forslagene fra menighetene i sammenheng, ser det ut som menighetenes forslag først og fremst bekrefter og dokumenterer kandidatenes representativitet på lokalplanet i bispedømmet. De understøtter og gir legitimitet til bispedømmerrådets vurderinger og kandidater mer enn å lansere nye ideer. (Dette siste poenget kan for øvrig ha som sideeffekt at personer «oppmuntres» til å si seg villige til å la seg vurdere for nominasjon. Men denne sideeffekten kan bare hentes ut dersom bispedømmerrådet lar forslagslisten være tilgjengelig for dem en henvender seg til i forkant av nominasjonen. Dersom bispedømmerrådet ikke vil gjøre denne listen kjent for dem en forespør, forsvinner dette poenget.)

At listen har en slik bekreftende funksjon i forhold til bispedømmerrådets nominasjon støttes også av at menighetsrådene som et hovedtrekk ser ut til å være fornøyd med listen over nominerte. Under 10 % er «lite fornøyd» med listen, mens det store flertall er «fornøyd» (>50 %) eller «godt fornøyd» (28 %). Det ser ut til å være de mer teologisk konservative som er minst fornøyde. I forhold til menighetene og bispedømmet ser det ut til at listen i hovedsak tilfredsstiller kravet til å få fram representative kandidater. Innad i bispedømmerrådet er det i etterkant av nominasjonen litt ulike vurderinger av om listen er representativ med tanke på teologisk bredde. Noen av bispedømmerrådets medlemmer mener den er representativ, andre mener den er «for mye på midten» og etterlyser i tillegg en kandidat med tydeligere tilknytning til Universitets-/TF-tradisjonen. Alt i alt kan det altså se ut til at bispedømmerrådet, bevisst eller ubevisst, har endt med å «styre etter sentrum» i utarbeidelsen av en nominasjonsliste, og at det også er blitt oppfattet slik i menighetene. Også kandidatene selv har langt på vei profilert seg som «sentrumskirkelige» kandidater. Dette har ført til at det i hovedsak er rimelig tilfredshet med listen, men også til at noen i tillegg etterlyser kandidater som plasserer seg tydeligere på «én av sidene» teologisk og kirkelig.

Her er det interessant å legge merke til hvilke begreper og karakteristikk som er relevante for å grunnlegge legitimitet og representativitet i en slik kirkelig nominasjonsprosess. En del

nevner homofilis spørsmålet, men da som et spørsmål de *ikke* synes er et relevant kriterium. Bispedømmerådsmedlemmene ønsker ikke at dette spørsmålet skal brukes til å «bedømme» kandidater, og flere av kandidatene selv ergrer seg over media som forsøker å holde liv i dette spørsmålet som en relevant «skillelinje». Heller ikke begreper som «konservativ» eller «liberal» anvendes for å beskrive og karakterisere kandidatene. Derimot brukes «aktive» og «passive» kirkemedlemmer som grupper det er relevant å «måle» kandidatenes representativitet i forhold til.

Avstemnings- og uttalelsesfasene preges først og fremst av stor grad av samstemmighet. I avstemningen får én kandidat et meget klart flertall av førstestemmene, mer enn dobbelt så mange som «nr. to». Den samme entydighet preger uttalelsesfasen. Både uttalelsene (bispedømmerådets og Kirkerådets) og rangeringene (bispedømmerådets, Kirkerådets og biskopenes) har det samme klare resultat når det gjelder hvem av de tre kandidatene som anses mest skikket til å bekle Borg bispeembete. Det kommer ikke fram kontroverser eller uenighet om hvilke hensyn det var relevant å legge vekt på, eller hvordan de ulike kandidatene kommer ut i forhold til disse hensynene.

I løpet av prosessen som helhet er det intet som tyder på at det kan ha forekommet brudd på formelle personvern hensyn. Noen av kandidatene stiller likevel spørsmål ved forhold de opplever som litt uryddige, mens andre ikke har noe å utsette. Flere har synspunkt på den mer uformelle siden av personvern hensynet. I og med forslagsfasen blir potensielle kandidater gjenstand for offentlig oppmerksomhet uten først å ha samtykket og uten å kunne agere i forhold til medias ulike fremstillinger. Spørsmålet om personvern hensyn aktualiserer hvordan denne prosessen kombinerer elementer av nominasjons- og valgprosess, og tilsettingsprosess. Forstått i det første perspektivet ser det ut til at personvern hensyn kan ivaretas, og også er blitt ivaretatt, uten større problemer. I det andre perspektivet er det mer komplisert, blant annet fordi det ikke er klart om og hvordan prinsippet om partsoffentlighet kommer til anvendelse. Så lenge prosessen er en slik «blanding» av flere ting er det antakelig svært vanskelig fullt ut å imøtekomme hensyn til personvern til alles tilfredshet.

7.3 Samlet vurdering

Gjennomføringen av prøveordningen for nominasjon av biskop i Borg bispedømme har stort sett vært ryddig, og så rask som det kan la seg gjøre med en såpass komplisert prosess. Prosessen har vært bred og åpen når det gjelder strukturer og ordninger. Gjennom forslagsfasen har den som ønsker det hatt anledning til å komme fram med sitt forslag på navn. Men dette er en rent formell bredde og åpenhet. Reelt har en ikke lyktes med å skape en bred prosess. I hovedsak er det menighetens innerste og mest aktive kjerne som har vært på banen og er kommet til orde. Verken ordningen eller saken i seg selv har vært nok til å skape bredde og engasjement.

Det er derfor også svært begrenset i hvilken grad en har lyktes med å skape engasjement og involvering i prosessen på grunnplanet i menighetene. I den grad vanlige menighetsmedlemmer har blitt engasjert og involvert, begrenser det seg stort sett til den del av prosessen de er direkte delaktige i. Svært få har fulgt med på hva som har skjedd i prosessen videre etter at deres oppgaver var fullført.

De mest sannsynlige årsaksforklaringene til dette er at det verken fra bispedømmerådets eller menighetsrådenes side har vært nok forståelse for eller prioritering av god og bredt tilgjenge-

lig informasjon. Det er grunn til å spørre om prioriteringen av en rask og ryddig prosess på den annen side har gitt for liten tid til å planlegge og iverksette tiltak, ikke minst når det gjelder informasjon, som kunne økt både reell bredde, engasjement og involvering rundt om i menighetene.

Det hende kan at hensynet til rask avklaring og ryddighet på den ene siden, og hensynet til bredde, engasjement og involvering på den andre, ikke fullt ut imøtekommes innen én og samme prosess. Den informasjon og praktiske tilrettelegging som antakelig kreves for å få den ønskede bredde og involvering, trenger en tidsramme som nok går ut over den tidsplanen det ble lagt opp til i denne prosessen.

Et annet spørsmål er om andre forhold enn ordning, planlegging og gjennomføring også hadde betydning for at prosessen ble så ryddig som den ble. Prosessen som helhet var preget av stor grad av samstemmighet. De ulike instanser og aktører var overveiende enige om de viktigste hensyn og om de fremste kandidatene. Prosessen hadde et lavt konfliktnivå med få kontroversielle spørsmål eller personer. Slike utenforliggende forhold kan også ha hatt betydning for at en fikk en ryddig prosess, der en slapp forstyrrende innspill og uklarheter om prosedyrer. I så fall er det også grunn til å spørre om en såpass komplisert ordning med flere uavklarte forhold kan sikre en ryddig prosess også i situasjoner der konfliktnivået er høyere og det oppstår kontroverser underveis.

Eksempler på forhold som fremdeles er uavklart er forholdet mellom bispedømmerrådets bruk av den begrunnede forslagsliste fra menighetene, og deres selvstendige vurdering ut fra andre kvalifikasjonskriterier, og forholdet mellom prosessens karakter av nominasjon og valg, og av tilsetning. Slike uavklarte forhold kan i en mer konfliktfyllt situasjon svekke muligheten for en ryddig og oversiktlig prosess.